

Makale Geliş Tarihi : 27.10.2020 /Makale Kabul Tarihi : 01.12.2020

FARABİ'NİN EĞİTİM ANLAYIŞI

Salih TOPRAK¹

Öz: Eğitim genel anlamıyla istendik davranış biçimlerinin ve bilgilerin kazandırılması süreci olarak ele alınmaktadır. Eğitim kavrayış kabiliyeti olan bireye onun hayat serüveninde gerek duyduğu tüm bilgilerin aktarılması süreci olarak anlaşıldığı gibi topluluğun bireyden beklediği davranış kalıplarının da öğretilmesi süreci olarak da karşımıza çıkar. Eğitim bu bağlamda ikili bir yapı arz etmektedir. Bunun bir tarafını birey oluşturan diğer tarafını toplum oluşturmaktadır. Böylece eğitim süreci hem bireysel fayda hem de toplumsal fayda sağlayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin istendik bir biçimde eğitilmesi bireye istendik bir takım bilgilerin verilmesinin yanında bir takım istendik değerlerin kazandırılmasını da içermektedir. Bu çerçevede toplumun bireyden beklemiş olduğu bir takım değerlere karşı hassasiyetler eğitim vasıtasıyla bireye kazandırılabilir. Değerlerin bireye kazandırılması ise başlı başına felsefi bir problem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Farabi İslam felsefesinde önemli bir yeri olan düşünürdür. Onun eğitim hakkındaki görüşleri eğitimin mahiyeti, amacı hakkında bize aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. Farabi öncelikle ideal bir toplumsal düzen ve yönetim biçimi kurmak bağlamında eğitimin rolüne değinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Farabi, eğitim, erdem, mutluluk, fazilet.

¹ Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Doktora Öğrencisi
salih_toprak_46_erz@hotmail.com Orcid: 0000-0001-6902-7541

FARABI'S EDUCATIONAL APPROACH

Abstract: Education with its general meaning is considered as the process of acquiring desired behaviours and knowledge. Education is understood as the process of transferring all the information needed in the life journey the individual who has the ability to comprehend as well as the process of teaching the behavior patterns that the society expects from the individual. In this context education has a dual structure. One side of this is formed by the individual and the other side is formed by society. Thus, the education process appears as a process that provides both individual and social benefit. Educating the individual in a desired way includes providing the desired information in a desired way includes providing the desired information to the individual as well as acquisitioning a set of desired values. In this context sensitivity to certain values that the society expect from the individual can be gained thanks to education. The acquisition of values to the individual is a philosophical problem area in itself. Farabi is an important philosopher in Islamic philosophy. His views about education provide us the enlightening informations. About the purpose of education. Farabi especially referb to the role of education in the context of establishing an ideal form of social order and a monagement.

Keywords: Farabi, education, virtue, happiness, grace.

Giriş

Platon diyaloglarında iyi toplumun oluşturulmasında erdemli insanın ve yöneticinin rolünü tartışırken erdemlin öğretilmesi üzerinde bir takım tartışmalarda bulunmaktadır. Bu tartışmalar erdemlin eğitim yoluyla öğretilen bir şey olduğunu tam olarak göstermese bile erdemli insanın özelliklerinden biri olarak eğitilmiş olması özelliğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede eğitim erdemli insana giden yollardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Platon'un düşüncelerinden oldukça fazla etkilenen Farabi ideal devlette erdemli insandan bahsederken erdemli insanın özellikleri arasında eğitilmiş olmasını da belirtmekle birlikte erdemlin eğitim yoluyla aktarılabilen bir unsur olup olmadığını tartışmaktadır. Farabi'ye göre erdemli toplum erdemli insanlardan oluşmaktadır. Erdemli bir toplumun oluşturulabilmesi için insanı erdemli yapan bir takım değerlerin insana aktarılması, öğretilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Bu noktada değerlerin öğretilmesi tartışması yine gündeme gelmektedir.

Farabi İslam dünyasında bilim ve bilimsel gelişmeye öncülük etmiş bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında ona göre en önemli erdem bilgidir. Böylece bilginin olduğu yerde erdemli davranış ortaya çıkacaktır. Bilgi insanları yanlıştan uzaklaştıracak ve erdemli davranışa sevk edecektir. Erdemli bir toplum oluşturulması, o toplumun bilgisizlikten kurtarılması ile mümkündür ki bunun yegâne yolu eğitimden geçmektedir. Eğitim sadece teorik bilgi aktarımını içeren bir eylem değil aynı zamanda değer aktarımı da sağlamaktadır. Böylece en önemli erdemlin bilgi olması hususu bilginin alanını değerler alanına kadar genişletmektedir. Bu çerçevede Farabi'nin eğitim anlayışını üzerinde önemle durulması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. Farabi Kimdir?

Farabi, Türk asıllı ünlü bir düşünürdür. Doğum tarihi hakkında kesin bilginin olmamasına binaen m. 870 yılında Farab kentinde doğduğu tahmin edilmektedir. 80 yaşına kadar yaşayan

Farabi 339/950 yılında Şam'da vefat etmiştir. Küçük yaşta eğitim ve öğrenimi için Bağdat'a gitmiş, orada Arapça ve Ebu Bekr İbn el-Sarrac'dan Arap dilbilgisini öğrenmiştir. Daha sonra Harran'a gitmiş ve orada da Aristo mantığını öğrenmiştir. Farabi metafizik, musiki, dil bilgisi, felsefe, astronomi ve matematik alanında çok iyi eğitim görmüş ve bu görmüş olduğu eğitimi de toplum yararına kullanmıştır. Yetmiş dil bildiği söylene de bu bilgi kesin değildir. Ancak Türkçe başta olmak üzere Arapça ve Farsçayı bildiğini söyleyebiliriz.²

2. Farabi'nin Eğitim Anlayışı

Eğitim sözcüğünün Latince karşılığı "education"dur. Education, Latince yükselmek, yücelmek anlamına gelen "Educere" kelimesinden türetilmiştir. Education'un Eski Türkçe karşılığı olan "terbiye" kavramı beslemek, büyütmek ve yetiştirmek anlamlarına gelir. Ancak günümüzde "terbiye" karşılığında kullanılan "eğitim" teriminde yükselmek ve yücelmek anlamları değil, eğmek ve bükme anlamları saklıdır.³

Bir toplumu maddi manevi olarak ileri taşıyacak olan şey eğitimidir. Eğitim, ideal toplum için çok önemli bir süreçtir ki bu süreç toplumu her anlamda yükseltmektedir. Eğitim beraberinde refah seviyesini, insanların çatışmadan bir arada yaşamasını, erdemli toplumu ve huzuru getirmektedir. Bu bağlamda eğitim toplum için vazgeçilmez bir unsur olmaktadır. Bütün bunlar da eğitimle yani öğrenmeyle olmaktadır. İnsan doğan büyüyen ve ölen bir canlıdır. Bu yaşam serüveninde birçok şey öğrenen ve bilgilerine bilgi katan insan yaşamını en iyi şekilde nasıl idame eder buna bakmaktadır. Bu da öğrenmeyle olur. Öğrenme daha profesyonel anlamda da eğitimle mümkündür. Çünkü insanın eğitim süreci doğduğu andan itibaren başlamaktadır. Bireyleri mutlu edecek ve onların refah içinde yaşamasını sağlayabilecek olan tek şey eğitim-

² Mehmet Bayrakdar, *İslam Felsefesine Giriş*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 173-174.

³ Suat Çelikkol, *Farabi'de Ahlak Ve Ahlak Eğitimi*, (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi), Kayseri, 2010, s. 95.

dir. Bu bağlamda Farabi'nin tek amacı vardır o da erdemli/yaşanabilir bir toplum inşa-a etmektir. Bu da başta o toplumu eğitmekle olmaktadır.

Farabi'nin eğitim felsefesi ve devlet felsefesi bir birini tamamlayan iki düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun bu iki düşüncesinin temelinde eğitim ve öğretim faaliyeti vardır. Bu iki faaliyetin hem bireysel hem de toplumsal birçok işlevi bulunmaktadır. Eğitim felsefesi genel olarak eğitmek ve öğretmek üzerinedir. Eğitim önce bireyin daha sonra da toplumun yapıtaşının oluşturur. Çünkü birey ve toplum eğitim sayesinde gelişir ve eğitim sayesinde bir bütün olur.⁴

Eflatun, başka konular başta olmak üzere Farabi'yi eğitim ve öğretim konusunda da etkilemiştir. Bunu da Eflatun'un Devlet adlı eserinde görmekteyiz ki, Eflatun bu eserinde siyasetten çok eğitime ağırlık vermektedir. Bu eser bir eğitim kitabı olarak da ele alınmaktadır.⁵ Eflatun metaller mitosuna bağlı olarak toplumsal bir sınıf ayırımına gitmiştir. Eflatun toplumu alt tabakadan üst tabakaya doğru üreticiler, koruyucular ve yöneticiler diye sınıflandırmıştır. Üreticiler toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamakta, koruyucular da bu hiyerarşiyi ve yöneticileri korumakla görevlidirler. Burada en önemli konumda olanlar ise yöneticilerdir. Yöneticiler toplumun ihtiyaçlarını karşılamakta ve toplumun refah içinde yaşamalarını sağlamaktadırlar. Yönetici sınıfı eğitilmiş ve toplumun idaresi için büyük önem taşırlar.

Platon, ideal devlette bahsettiği sınıflar arasında eğitime tabi tutulacak ve eğitime tabi tutulmayacak olan sınıflara da değinmiştir ki burada yöneticiler ve koruyucular eğitime tabi tutmakta ve bunun yanında da yönetilenlerin ise eğitimine gerek olmadığını

---

⁴ Gürkan Sarıdaş, - Yusuf Alpaydın, *Farabi Ve İbn-i Sina Eğitim Alanındaki Görüşleri*. İstanbul, 2016, s. 7.

⁵ Adnan Ayaz, *Fârâbî' De Siyaset Felsefesi Kaynakları Ve Etkileri*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi), İstanbul, 2008, s. 158.

belirtmektedir.⁶ İdeal toplumdaki bahsedilen Eflatun toplumunun yapısından ve eğitilecek olan kesimden bu şekilde bahsetmektedir.

*İnsan eğitilebilir bir varlık olarak dünyaya gelmiştir ve eğitimi, insanın her iki yönünü kapsayacak şekilde icra edilmesi gereken bir yetkinlik, eleştirme ve geliştirme işi olarak görmek gerekir. İnsanı bedensel ve ruhsal olan doğasına göre yetiştirmemek onu harcamak anlamına gelecektir.*⁷

Eğitim ve öğretim insanlık tarihi boyunca insanların en çok ilgilendiği iki kavramdır. Farabi eğitim ve öğretimin birbirlerinden ayrı şeyler olduklarını belirtir. Öğretim insana yeni bilgiler kazandırmaktadır. İlimlerin ve sanatların kavranıp öğrenmesi bu iki kavramla meydana gelmektedir. Eğitimin ahlakla şekillenmesi üzerine fikir beyan eden Farabi ahlakın eğitimle değişebileceği görüşündedir. Burada önemli olan şey iyinin ve yararlı olanın eğitimle olabileceği düşüncesidir.⁸

Farabi eğitim ve öğretim arasında bazı farklara dikkat çeker. Ona göre eğitim, önce bireyin daha sonra da toplumun etik- ahlak ve bilimsel faaliyetler ortaya koyma yoludur. Öğretim ise kuramsal erdemler oluşturma yoludur. Bunun yanı sıra Farabi eğitimde iki nitelik olmasından bahseder ve eğitimcinin bu iki özelliğini doğuştan ve sonradan kazanılan nitelikler olarak ortaya koyar. Doğuştan gelen özellikler Farabi'ye göre şunlardır: Konuşma, beden, yeme, içme, doğru olma... sonradan kazanılan özellikler ise: Bilge olma, yararlı olma, zor durumlara karşı dayanıklı olma, insanlık için faydalı olanı ön planda tutma gibi.⁹

⁶ Metin Aydın, Kübra Cevherli, *Platon'un İdeal Devletinde Öğretenler Sınıfı Olarak Filozofların Eğitimi*, [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Platonun İdeal Devletinde Öğretenler Sinif%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Platonun%20İdeal%20Devletinde%20Öğretenler%20Sinif%20(2).pdf), Erişim Tarihi 10.09.2019.

⁷ Celal Yeşilçayır, *Eğitim Felsefesi Bağlamında Necmettin Tozlu'nun Önemi*, Sosyal Bilimler Dergisi, 2017, s. 68.

⁸ Nejdet Durak, *Aristoteles ve Farabi'de Etik*, Fakülte Kitapevi Yayınları, Isparta, 2009, s. 271.

⁹ Seyfettin Arslan, *Eğitim ve Etik*, Turkish Studies 10/7, Spring, 2015, s. 119.

Farabî'ye göre insan mutlu olmak istemekte ve her zaman mükemmelliği aramaktadır. Ona göre mutluluğa ve mükemmelliğe giden yol da eğitimden geçmektedir. Farabî'ye göre bilgilerin bir kısmı doğuştan gelir bir kısmı da sonradan öğrenilir. Doğuştan gelen bilgilerin kaynağını biz bilemeyiz. Farabi doğuştan gelen bilgileri ilk bilgiler olarak adlandırır. Doğuştan gelen bilgilerin yanı sıra ikinci bir tür bilgiden bahseden Farabi bunun da araştırmak ve düşünmekle elde edildiğine değinir. İkinci tür bilgiye ulaşmak da yine birinci tür bilgilerden yola çıkılarak bilinebilir. Burada amaç doğru, net ve asıl bilgiye ulaşmaktır ki buna giden en sağlam yol da mantıktır.¹⁰

Diğer kategoride ise matematik, felsefe, fizik, ahlak, siyaset vardır. Farabi karşıt kavramlara büyük önem verir. Her şey zıddıyla bilinir. Yani varlık, yokluğu olumlar. Bu da bize Platon'un *Parmenides*'ini hatırlatır.¹¹ *Bir şeyin zıddı onun aykırısı demektir. Zıt hiçbir zaman şeyin kendisi olamaz.*¹²

Eğitim anlamında Farabî'nin mantığa olan katkısı inkâr edilemez. Farabî'nin bu katkısı iki yönlüdür. Öncelikle Arapça bilen zümreye Aristoteles'in örnekleriyle mantığı anlatmış, daha sonra diğer zümreye de kendi örnekleriyle açıklama yapmıştır. Mantığın temel konularını sekiz başlık altında toplamıştır. 1- Kategoriler (Makulat), 2- Yorumlar, 3- Kıyas, 4- Burhan, 5- Cedel, 6- Safsata, 7- Hitabet, 8- Şiir.¹³

Türk eğitim tarihinde birçok düşünür, eğitim hakkında dolaylı yollardan fikir beyan etmiş ve eğitime katkıda bulunmuştur. Oysa Farabi eğitime doğrudan etki etmiş ve eğitim ile ilgili görüşlerini doğrudan söylemiştir. Bu bağlamda Farabî'nin bir eğitimci

¹⁰ Mustafa Önder, *Farabi, Biruni ve İbn-i Sina da Eğitim ve Eğitim Yöntemleri*, Uluslararası Eğitim Teknolojileri Sempozyumu Tebliği, Sivas, Ekim 2017 s. 3.

¹¹ İbrahim Medkur, *İslam Düşüncesi Tarihi*, trc. Osman Bilen, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, M.M. Şerif (Ed.), Farabi (s. 67-86), s. 70-71.

¹² Farabi, *El – Medinetü'l Fazıla*, trc. Nafiz Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 18.

¹³ Bilen, *İslam Düşüncesi Tarihi*, 73-74.

değil de sadece bir filozof olarak nitelendirilmesinin sebebi de onun eğitimle ilgili görüşlerinin sistemli olarak incelenmemesidir. Sistemli olarak incelenmemesi onun bir eğitimci olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda Farabi'nin Türk ve dünya eğitimine yapmış olduğu katkıları şu şekilde sıralayabiliriz.

-Eski Yunan felsefesiyle İslam'ın dünya görüşünü bağdaştıran ve felsefeyi Türk ve Müslümanlara öğretmiş bir felsefe hocası olması,

-Eğitim ve öğretim arasında ilginç bir ayırım yapmış,

-Öğreticileri tasnif etmiş ve öğretmenin özellikleri üzerinde durmuş,

-Hükümdarlara siyasi eğitim dersi vermiş,

-Bilgi ve fazilete dayalı ideal bir devlet düşünmüştür.¹⁴

Farabi devlet yönetiminde de eğitimin rolüne değinmiş ve devlet yöneticisinde bazı vasıfların olması gerektiği üzerinde de durmuştur. Farabi'ye göre devlet yöneticisi kendisine söylenen her şeyi iyi anlayıp aktarmasını bilmeli, hafızası kuvvetli olmalı, öğrenmeyi ve öğretmeyi sevmesi, yemeye, içmeye ve kadına düşkün olmaması, ulu olması gibi özellikler şehrin yöneticisinde bulunmalıdır. Bu özelliklerin çoğunu taşıyan kişi reis olur.¹⁵

Farabi bunun yanı sıra öğretende ve öğrenende de belli başlı vasıfların olması gerektiği üzerinde durur. Farabi iki öğrenme yöntemi üzerinde durmuştur:

1- Dinleme ve konuşmaya dayalı öğrenme yöntemi,

2- Hal, hareket ve davranışları gözlemleyip bunları taklit etme yöntemi.

Ona göre eğitimin insanı geliştirmesinde bir diğer etken de hayal gücüdür. Özellikle çocukluk döneminde başlayan ve insan hayatının her evresinde olan hayal gücü eğitime ve öğrenmeye büyük katkı sağlamaktadır. Farabi'de öğretmende bulunan özellikler de şu şekildedir:

¹⁴ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara, 2012, s. 82.

¹⁵ Farabi, *El – Medinetü'l Fazıla*, trc. Danışman, s. 87-88-89.

- 1- İyi karakterli, gerçekçi,
- 2- Öğretmeyi seven, gönül insanı ve çıkar beklemeyen,
- 3- Öğreteceği şeyde uzman olup, yetkinleşmiş olmak.

Farabi öğrencide bulunması gerek özellikleri de şu şekilde sıralamaktadır.

- 1- Anlatılan kavramları içselleştirebilmeli,
- 2- Bu içselleştirdiği kavramları ifade edebilmelidir.¹⁶

Şunu belirtelim ki Türk İslam düşünürü Farabi eğitim öğretimi anlatan tek bir eser dahi yazmamıştır. Ancak pasajlara baktığımızda eğitim öğretime değindiğini görmekteyiz. Farabi'ye göre eğitim öğretim genel anlamda insan nefsiyle ilgilidir. İnsan, nefis sayesinde erken yaşlarda devlet, toplum, halk bilincine ulaşır.¹⁷ Farabi'ye göre insanların asıl amacı mutluluğa ulaşmaktır. Dolayısıyla faal akıl dercesine ulaşmasıdır. Ulaşınca da mutluluğu tamamlamış olur.¹⁸ İnsanların da istediği şey de mutlu olmaktır. *Kendileri ile milletlerin ve şehirlerin bu hayatta dünya mutluluğu ve öteki hayatta üstün mutluluğu elde ettikleri insani nesnelere dört türlüdür: 1- Nazari erdem, 2- Düşünme erdemleri, 3- Ahlaki erdemler, 4- İşlek (ameli) sanatlar.*¹⁹

Farabi'ye göre mutluluk salt iyiliktir. Mutluluğa ulaşmak için yapılan her şey iyi, mutluluğa ulaşmayı engelleyen şeyler de kötüdür. Mutluluğa ulaşmanın amacı erdemli eylemlerde bulunmaktır. Erdemli eylemlerde bulunan mutlu olur, bunun aksi eylemlerde bulunan yani karşı eylemlerde kötülük ve bedbahtlıktır, mutsuzluktur.²⁰ Mutluluğa ulaşmak ve mutluluğa ulaşmayı engelleyen şeyler ya irade olarak ortaya çıkmakta, ya da tabii olarak var

¹⁶ Önder, *Farabi, Biruni ve İbn-i Sina da Eğitim ve Eğitim Yöntemleri*, s. 4.

¹⁷ Hasan Aydın, *Dini-Felsefi Temelleri Işığında Farabi'nin Eğitim Ütopyası*, *Kelam Araştırmalı Dergisi*, 2010, 8/1, s. 125.

¹⁸ Farabi, *Es – Siyasetü'l – Medeniyye veya Mebadi'ül Mevcudat*. trc. Mehmet S. Aydın vd. Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2012, s. 40.

¹⁹ Farabi, *Farabi'nin Üç Eseri*, trc. Hüseyin Atay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, s. 3.

²⁰ Mehmet Kasım Özgen, *Farabi'de Mutluluk ve Ahlak İlişkisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 59.

olmaktadır. İnsan bu durumda mutluluğu nasıl elde edebileceğini araması gerekir. Bu da faal akıl tarafından insana verilmesiyle mümkündür.²¹

İnsanın amacı mutluluğu elde etmektir. İnsan mutluluğu elde edebilmesi için önce mutluluğun ne olduğunu bilmesi gerekmektedir. Yani mutluluğu elde etmek onun ilk hedefi olmalıdır. İnsan bu eylemleri yaparken bazen dışarıdan destek almalıdır. Bu destek bazen çok olmakta bazen de az olmaktadır. İnsanın mutluluk olmasında dışarıdan bir dürtüye ihtiyacı daima olmaktadır. Bu dışarıdan gelen etki olmazsa insan kendisine öğretilen şeyleri tam anlamıyla yapamayabilir.²²

Böyle bir durumda yöneten ve yönetilen gruplar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ilk yönetici kimseden emir almamaktadır. Çünkü o mutluluğa giden bütün yolları belirlemiştir.

İnsanlar topluluk halinde yaşadıklarından birbirlerine ve içinde yaşadıkları toplumlara karşı sorumludurlar. Toplum içinde yaşayan insanlar bazen beraber hareket etmekte bazen de çatışmalar yaşamaktadırlar. Topluluk devleti oluşturduğundan devlet ona göre tek bir vücut gibidir. Devletin iyi ya da kötü olması başında bulunan yöneticiyle alakalı bir durumdur. Yönetici iyi ise devlet iyi, yönetici kötü ise devlet kötüdür. Farabi, bu noktada Eflatun'un görüşlerine paralel fikirler öne sürer. Ona göre de filozofun yönettiği devlet iyi devlettir. Faziletli birey faziletli toplumu, faziletli toplum da faziletli devleti meydana getirir bu da en sonunda mutluluğa ulaştırır.²³ Mutluluk Farabi'ye göre tesadüfen elde edilmiş bir şey değildir. *Eğitim, kötü fiilleri ortadan kaldırmalıdır; zira tabii ve hadi kötülükler silinmeden mutluluk elde edilmez.*²⁴ Mutluluk insanın

²¹ Aydın vd. *Es – Siyasetü'l – Medeniyye veya Mebadi'ül Mevcudat*, s. 78-79.

²² Aydın, *Es – Siyasetü'l – Medeniyye veya Mebadi'ül Mevcudat*, s. 78-79.

²³ E. S. Özcan, *Doğunun Öğretmeni Farabi*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 41.

²⁴ Mehmet Aydın, *Farabi'nin Siyasi Düşüncesinde Sa'adet Kavramı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1973, s. 310.

iyiyi istemesi sonucu ortaya çıkar. Farabi bu konuda Aristoteles gibi düşünür. ona göre zorla olan ve sürekliliği olmayan fiiller insana mutluluk ver(e)mez. Farabi'ye göre en yüksek ve biricik mutluluk halkın eğitilmesi ve ikna edilmesiyle olur. Bu bağlamda yukarıda da söylediğimiz en iyi yönetici filozoflardır. Çünkü onlar eğitilmiş kişilerdir ve bilgilerini halka anlatanlardır. En yüce bilgi sadece bazı insanlar için mümkündür. Bu da ilk bilgilerin faal akıl tarafından insana verilmesiyle mümkündür.²⁵ Yönetme de bu şekilde ortaya çıkar. Tanrı evreni bir akıl aracılığıyla yönetiyorsa, şehri de ilk başkan yönetir. Bu bağlamda ilk yönetici ile tanrı arasındaki ilişkiyi "faal akıl" sağlar.²⁶

Farabi'nin düşüncesine genel çerçeveden bakacak olursak; onun amacı sadece bireyin değil aynı zamanda toplumun mutluluğa ulaşmasıdır. Bu nedenle en yüksek mutluluğa ulaşmak bireysel olarak faal akılla bağ kurmak ve toplum olarak erdemli şehirlerde beraber yaşamakla mümkündür. Burada filozof ya da yöneticiye iş düşmektedir ki bu da, halk için koyduğu yasalara herkesin uymasıyla mümkündür.²⁷

*En genel anlamıyla Farabi "akıl" derken kuramsal aklın tümel, değişmez, zorunlu bilgi elde etme yetisini; taakkul (pratik bilgelik) derken de pratik aklın uygulamada yol gösterici bilgi yetisini anlar.*²⁸

Farabi'ye göre güzel ahlak da eğitim sayesinde olmaktadır. Güzel ahlakın oluşması için gerekli olan psikolojik ve sosyal şartlar ancak bu sayede oluşmaktadır. Farabi insan zihnini bu yola sevk etmekle işe başlamaktadır. İnsan zihni madem bu yolda hedefe ulaşacaksa insan zihnini bu yola sokabilecek bir sanata da ihtiyaç vardır. İşte bunu Farabi eğitim olarak görür. Bu da devletin resmi eğitimidir. *Farabi, eğitimi erdemli bir savaş sanatı olarak nitelendirir ve*

²⁵ Nejdet Durak, *Aristoteles ve Farabi'de Etik*, Fakülte Kitapevi Yayınları, Isparta, 2009, s. 225.

²⁶ Lokman Çilingir, *Farabi ve İbn Haldun'da Siyaset*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2009, s. 52.

²⁷ İrfan Görkaş, *Farabi'nin İnsan Tasavvuru*, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 2013, s.300.

²⁸ Çilingir, *Farabi ve İbn Haldun'da Siyaset*, s. 55.

şöyle der: "Devlet başkanı kendisini ve halkım en üstün saadete ulaştırmak gayesi uğruna mücadeleye vereni "adil" bir savaşıdır; onun sanatı da "adil" ve erdemli savaş sanatıdır.²⁹

SONUÇ

Farabi insanların refah içinde yaşamaları ve toplumun huzur içinde yaşaması için eğitime büyük önem vermiş bir düşündürdür. Bu bağlamda önemli olan insanların eğitilmesi ve mutluluğu onun için birinci öncelik olmuştur. Bunların olması da Farabi'ye göre eğitimle mümkündür. Eğitim bir toplumu mutlu etmek için birinci şarttır. Farabi topluma bir şey öğretirken bunu kolaydan zora doğru yapmakta ve toplumun içine kadar işlemektedir. Bir bilginin tam öğretilmesi için ondan önce ki bilgilerin tam olarak bilinmesi gerekmektedir ilkesiyle hareket etmiştir. Erdemli toplumdaki bahsedilen Farabi, erdemli toplumları mutlu toplum olarak ifade ettiğini görmekteyiz. İnsanın yaşam serüveninde en büyük pay eğitimidir. Eğitim olmadan ne mutlu birey ne de mutlu bir toplumdaki söz edilebilir.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*. Pegem Akademi, Ankara, 2012.

ARSLAN, Seyfettin, *Eğitim Ve Etik*, Turkish Studies, Ankara, 2015.

AYAZ, Adnan, *Fârâbî'de Siyaset Felsefesi Kaynakları ve Etkileri*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi İstanbul, 2008.

AYDIN, Hasan, *Dini-Felsefi Temelleri Işığında Farabi'nin Eğitim Ütoplastı*, Kalam Araştırmalı Dergisi. 2010.

AYDIN, Mehmet, *Farabi'nin Siyasi Düşüncesinde Sa'adet Kavramı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1973.

²⁹ Bayraktar Bayraklı, *Fârâbî'nin Eğitim Felsefesinde "Adâlet" Kavramı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul, 5/6, 1993, s. 237.

AYDIN, Metin - Kübra Cevherli, *Platon'un İdeal Devletinde Öğretenler Sınıfı Olarak Filozofların Eğitimi*, [file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Platonun İdeal Devletinde Öğretenler Sin%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Platonun%20İdeal%20Devletinde%20Öğretenler%20Sin%20(2).pdf), Erişim Tarihi 10.09.2019.

BAYRAKDAR, Mehmet, *İslam Felsefesine Giriş*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

BAYRAKLI, Bayraktar, *Fârâbî'nin Eğitim Felsefesinde "Adâlet" Kavramı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul.

ÇİLİNGİR, Lokman, *Farabi ve İbn Haldun'da Siyaset*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2009.

DURAK, Nejdet, *Aristoteles ve Farabi'de Etik*, Fakülte Kitapevi Yayınları, Isparta, 2009.

FARABİ, El – *Medinetü'l Fazıla*, Trc. Nafiz Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

FARABİ, Es – *Siyassetü'l – Medeniyye veya Mebadi'ül Mevcudat*. Trc. Mehmet S. Aydın vd. Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2012.

FARABİ, *Farabi'nin Üç Eseri*, Trc. Hüseyin Atay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974.

GÖRKAŞ, İrfan. *Farabi'nin İnsan Tasavvuru*, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 2013.

İBRAHİM, Medkur, *İslam Düşüncesi Tarihi*, Trc. Osman Bilmen. M.M. Şerif (Ed.), Farabi (s. 67-86) içinde. İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.

ÖNDER, Mustafa, *Farabi, Biruni ve İbn-i Sina da Eğitim ve Eğitim Yöntemleri*, Uluslararası Eğitim Teknolojileri Sempozyumu Tebliği, Sivas, 2017.

ÖZCAN, E. S. *Doğunun Öğretmeni Farabi*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2006.

ÖZGEN, Mehmet Kasım, *Farabi'de Mutluluk ve Ahlak İlişkisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.

SARIDAŞ, Gürkan, Yusuf Alpaydın, *Farabi Ve İbn-i Sina Eğitim Alanındaki Görüşleri*, İstanbul, 2016.

ÇELİKKOL, Suat, *Farabi'de Ahlak Ve Ahlak Eğitimi*, Doktora Tezi Erciyes Üniversitesi Kayseri, 2010.

YEŞİLÇAYIR, Celal, *Eğitim Felsefesi Bağlamında Necmettin Tozlu'nun Önemi*, Disipl. Sosyal Bilimler Dergisi. 2017.